

УДК 316.662-057.2(497.15)''1967''(093.2)
316.728-057.2(497.15)''1967''(093.2)

Мр Владан Вуклиш, виши стручни сарадник
Архив Републике Српске, Бањалука
Босна и Херцеговина

Критичко издање научне грађе

Дрво, угаљ и зној: Једна синдикална анализа из Бањалуке у љето 1967. године

Пратити појаву, промјену, или пак одсуство трендова у историјској науци у једном језички заокруженом простору није претјерано тежак задатак. Појава серије одређених наслова из домена једне тематике у програмима конференција, научним часописима и другим медијима, у једном временском оквиру, може да послужи као јасан индикатор. Под „трендом” се, у овом случају, подразумева једна привремена појава која резултује појачаном тематском продукцијом. Привремена, зато што не обезбјеђује услове за стварање круга професионалаца које повезује заједничка проблематика, специјална издања, конференције, и други, разни пројекти и сталне активности. У том смислу преостаје да се види колико ће – узмимо га као примјер – недавни интерес за Први свјетски рат остати само тренд, а колико ћемо моћи говорити о трајним резултатима у виду изградње активног научног миљеа.

У том контексту, евидентно је да историја рада и радништва – *labor history* (енг.) – у посљедњих неколико година на просторима бивше Југославије доживљава малу ренесансу. Посебно је занимљива чињеница да се овај нови интерес у већој мјери везао за хронолошки оквир реалсоцијалистичке Југославије. Почетком октобра 2015. године у Пули (Хрватска) одражана је друга по реду конференција „Социјализам на клупи”. Од 110 програмом предвиђених излагања, презентовано је 18 (16%) радова који су сврстани у тематске сесије о раду, радничким исто-

ријама и „радничком самоуправљању”.¹ Нека од излагања представљала су не само нова докторска истраживања, него и текуће истраживачке пројекте, као што је то случај са подухватом „Између класе и нације: радничке заједнице у Србији и Црној Гори 1980-их година”.² Ако управо Србију узмемо за примјер, видимо да је тек мањи број радова на тему историје рада и радних односа који су објављени у водећим историјским часописима, изузетак су који потврђују ову импресију.³ Да ли свједочимо новом тренду, или је у току један значајнији процес? Без сумње, поменути истраживачи представљају нову генерацију научника који своје усмјерење потврђују и профилишу избором дисертација и пројеката из такве тематске сфере. При том, та динамична заједница, која своју методологију нужно тражи у интердисциплинарној перспективи, развија се у условима када се хуманистичке науке, индиковане глобалном економском кризом, враћају темама класног и друштвено-критичког карактера.⁴ Усуђујем се превиђати промјену од трајног значаја.

Нова истраживања положаја и живота југословенског „радног човјека” иза себе, ипак, имају једну хеуристичку предисторију. Она се огледа у социолошким студијама из 1960-их и 1970-их година како домаћих,⁵ тако и страних научника,⁶ те у појави првих историографских радова у 1980-им годинама.⁷

¹ 2. међународни зnanstveni skup *Socijalizam na klupi – Socijalizam: izgradnja i razgradnja. Knjiga sažetaka*, Centar za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma – Sveučilište Jurja Dobrile, Pula 2015.

² Види нпр. *Social Inequalities and Discontent in Yugoslav Socialism*, ed. Archer Rory, Duda Igor, Stubbs Paul, Ashgate 2016, forthcoming. Такође, „Between class and nation. Working class communities in 1980s Serbia and Montenegro”, <http://www.suedosteuropa.uni-graz.at/en/project/between-class-and-nation/>, (15. 1. 2016.).

³ Неколицина радова односи се на историју рада у реалсоцијализму; нпр. Марковић, Предраг Ј., „Сећања на рад у југословенском социјализму између критике и мита о земљи Дембелији”, *Годишњак за друштвену историју*, 1-3/2002, стр. 51–68; Хофман, Иван, „Сусрет другачијих светова: страни држављани на омладинским радним акцијама у Југославији 1946–1951”, *Годишњак за друштвену историју*, 1/2012, стр. 35–56; Марковић, Предраг Ј., „Раднички штрајкови у социјалистичком и транзиционом друштву Југославије и Србије”, *Токови историје*, 1/2014, стр. 53–74. Објављено је и неколико радова који се баве питањем „гастарбајтера”; објавили су их Петар Драгишић (*Токови историје*, 1-2/2009, 1/2010 и 3/2014), Владимир Ивановић (*Годишњак за друштвену историју*, 1/2011) и Предраг Ј. Марковић (*Istorija 20. veka*, 2/2005).

⁴ Bonfiglioli, Chiara, „Workers’ Discontent, Gender and Consumption in Socialist Yugoslavia: The Case of Women Working in the Garment Industry”, draft paper, 2015.

⁵ Нпр. Kostić, Svetko, *Bor i okolina: sociološka ispitivanja*, Savremena škola, Beograd 1962; Županov, Josip, *Samoupravljanje i društvena moć*, Zagreb 1969; Jovanov, Neca, *Radnički štrajkovi u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji od 1958. do 1969. godine*, Beograd 1979.

⁶ Нпр. Adizes, Ichak, *Industrial Democracy: Yugoslav Style*, The Free Press, 1971; Comisso E. T., *Workers’ Control Under Plan and Market: Implications of Yugoslav Self-Management*, Yale University Press, 1979.

⁷ Нпр. Радић, Радмила, *Друштвено-економски положај радничке класе у Србији 1945–1952*, магистарски рад, Универзитет у Београду, 1986; Милосављевић Оливера, *Држава и самоуправљање 1949–1956*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, 1987.

Поред употребе социолошких анализа, недавна истраживања карактеришу и ослонац на штампу, посебно на тзв. „фабричке новине”, као и примјена усмене историје тамо гдје је она могућа. При многим од ових текућих истраживања, као акутан указује се проблем архивских извора. Укупност проблема насталих 1990-их година, те пратећа промјена приоритета у раду архивских установа, условили су како пропадање или уништавање, тако и губљење из вида значајног опуса архивских фондова насталих радом разних стваралаца из ере југословенског социјализма. Посебно су погођени, као важни за историју рада, фондови настали дјеловањем привредних предузећа и локалних „друштвено-политичких организација” (партијских комитета, омладине, синдиката итд.).

У овом тексту објављујемо документ који је настао у архивском фонду Општинског вијећа Савеза синдиката Бањалука. Ако говоримо о његовом ширем архивском контексту, ради се о једном од ријетких фондова насталих радом једне синдикалне организације у Босни и Херцеговини који је барем приближно цјеловито сачуван. При том је важно нагласити да је овај фонд – са распоном грађе од 1951. до 1996. године – у бањалучку централу Архива Републике Српске преузет тек недавно, 2015. године. Његово преузимање је утолико важније уколико се узме у обзир чињеница да тај архив данас – усљед масовног пропадања грађе током рата и транзиције, која се, због онемогућености Архива да у правном и извршном смислу превентивно дјелује, није могла спашавати масовним преузимањима по хитном поступку – не посједује нити један фонд некада великих индустријских предузећа Бањалуке. У регистратурама их је данас сачувано тек неколицина. Стога вјерујем да ће будућа истраживања показати како грађа синдикалних организација представља не само вриједан извор за историју рада и радних односа, него и привреде уопште.

Сам документ је извјештај, датиран 1. септембра 1967. године, којег је саставио Есад Обралић, секретар Општинског одбора Синдиката индустрије и рударства Бањалуке. Извјештај је резултат теренског прегледа услова рада и пословања у два предузећа: Шумског привредног предузећа, фирме која се бавила експлоатацијом шуме, те Рудника мрког угља Бањалука, који се у том тренутку налазио пред гашењем. Обралић је извршио увид у животе радника на шумским радилиштима у околини Бањалуке (радилишта Тетојевићи, Мањача и Чемерница) и у рудничкој јами у мјесту Рамићи, на градској периферији. Шири друштвени контекст извјештаја требао би се лоцирати у проблемима са којима су се сусрела многа предузећа усљед помијерања привредних механизма са планирања према тржишту од почетка деценије, а посебно од Привредне реформе 1965. године. Ова, из перспективе радника, неповољна кретања, условљавала су незадовољство на радним мјестима, а код неких, условно речено, „губитника реформе”, долазило је и до отворе-

ног конфликта између радника и управе.⁸ Оно што разликује два прегледана предузећа од осталих јесте чињеница да се ради о фирмама које се у том тренутку налазе на маргинама привредног миљеа. При том, шумска радилишта – на која се односи скоро три четвртине извјештаја – представљају и једну географску периферију, као мјеста удаљена не само од шире градске зоне, него и од важних саобраћајница. Поред проблема због којих трпе радници, другом приликом је постављено и питање шумских експлоатација као слабе базе за снабдијевање крупне дрвнопрерађивачке индустрије. Наиме, уочена је и диспропорција између степена развоја погона за прераду дрвета, која је „скоро на нивоу Шведске”, и погона примарне експлоатације, са технологијом „као и прије рата”.⁹ Инвестициона неуравнотеженост се свакако одражавала и на диспропорције у основним условима рада. Тако, на примјер, док Шумско привредно предузеће за својих 350 радника није обезбиједило превоз, Фабрика целулозе је 750 радника превозила са три сопствена аутобуса. Ипак, једно поређење у временској вертикали свакако би подразумевао запажање да су се услови рада на шумским радилиштима, чак и са оваквим особинама, знатно унаприједили у односу на вријеме монархије, када се спавало под надстрешницама, радило по невремену и живјело у готово ништавним хигијенским условима.¹⁰ Оно што је такође важно нагласити, овај документ, у склопу једног ширег опуса, потврђује утисак да се у гранском Синдикату радника индустрије и рударства најактивније дјеловало на испитивању и побољшању положаја радника у производњи. У наставку слиједи препис документа, уз мање корекције правописа и интерпункције.

⁸ Види нпр. Вуклиш, Владан, „Бањалука и студентски протести”, *Глас Српске* (Бањалука), 5. 7. и 12. 6. 2014; Вуклиш, Владан, „Штрајк текстилних радница 1969. у ретроспективи”, *Глас Српске*, 28. 2. и 7. 3. 2015.

⁹ АРСБЛ, фонд Општински комитет Савеза комуниста Бањалука (ф. 554), 1969.

¹⁰ Види нпр. АРСБЛ, фонд Велики жупан Врбаске области (ф. 5), а. ј. 98, дјел. бр. 8971/24. АРСБЛ, фонд Инспекција рада Бањалука (ф. 15), а. ј. 3, дјел. бр. 11/26, 157/28, 162/28.

Informacija o izvršenom uvidu u uslove života i rada radnika radilišta Šumskog privrednog preduzeća (Ćetojevići, Manjača i Čemernica), te radnika Rudnika [mrkog] uglja Banja Luka (jama Ramići).¹¹

U skladu sa realizacijom zadataka iz operativnog plana ovog Odbora za mjesec juni 1967. godine, obišao sam gore navedena radilišta, zajedno sa predstavnicima sindikalnog Odbora i podružnica navedenih preduzeća.

Tom prilikom vodio sam razgovore sa drvosječama i rudarima na samim radnim mjestima, a poslije izvršenog uvida na licu mjesta i završetku rada održao sam sastanke sa članovima sindikata u podružnicama ovih preduzeća.

Šumsko privredno preduzeće, radilište Ćetojevići (15. juna 1967), radilište Čemernica (23. juni) i radilište Manjača (27. juni).

Radilišta se nalaze duboko u šumi, udaljena po nekoliko kilometara od inače loših saobraćajnica. Osim guste šume, ovi krajevi u svemu drugom oskudjevaju. Veza sa spoljnim svijetom je jedan tranzistor na svakom radilištu i vozači kamiona koji dolaze po drvo. Štampa ne dolazi, izuzev ako neko od šofera ne donese novine.

Na radilištu postoje barake za smještaj radnika, menze (kuhinje), pekare i pomoćni objekti (konjušnjice, kovačnice, skladišta i dr.).

Sama radilišta su udaljena od baraka za smještaj i ishranu često i po nekoliko kilometara.

Radni dan radnika započinje ustajanjem u 5 sati, a završava (većinom oko 20 sati) polaskom na počinak.

Praktično radno vrijeme traje cca 12 sati dnevno, s tim da se radi samo nekoliko dana u sedmici i to: utorkom, srijedom i četvrtkom po cijeli dan (12 sati), a petkom se radi samo do 14 sati, kada radnici idu svojim kućama, da bi se vratili na posao tek u ponedjeljak u 10 sati.

Prilikom odlaska i povratka od kuće mnogi radnici pješače po 3-4 sata do prevoznog sredstva (autobusa ili voza) ili do same kuće obrnuto.

Radnici prigovaraju da rade po 12 sati dnevno, da bi kako sami kažu teško ispunili normu i u razgovoru mi postavljaju pitanje koliko dugo će moći raditi ovako naporan poslove, a da ne postanu invalidi rada odnosno da dočekaju stvarnu penziju.

Istina, oni zaboravljaju da ne rade svaki dan po 12 sati, već da njihovo radno vrijeme u prosjeku ne prelazi 8 sati dnevno, možda čak i manje ako odbijemo vrijeme utrošeno na odlazak i povratak od barake za smještaj do samog radnog mjesta. No ipak smatram da ovakvim radnim vremenom i pod ovakvim uslovima života i rada

¹¹ Архив Републике Српске – Бањалука (АРСБЛ), фонд Општинско вијеће Савеза синдиката Бањалука (ф. 635), а. к. бр. 67.

opravdana je bojazan radnika da neće dugo izdržati, tj. da radni vijek neće biti toliki da bi ovi radnici stvarno mogli steći uslove za starosnu penziju.

Uslovi rada radnika sa vlastitom komorom (samarice) su još teži obzirom da se oni nejednako tretiraju u odnosu na stalne radnike iz radnog odnosa. Ako tome dodamo da sam zapazio uz samarice radnike koji su angažovali i maloljetnu djecu, mislim da bi trebalo tretman ovih ljudi mijenjati na određen način u čemu bi trebalo da uzmu učešća i sindikat i omladinske organizacije.

Vežano za naprijed izloženo, sam efekat rada tj. produktivnosti radnika na ovim radilištima, a kroz to i njihova lična primanja i standard, ne mogu se prihvatiti kao zadovoljavajuća, iz čega bi trebala da rezultira veća zainteresovanost u rješavanju problema života i rada ovih radnika u samom preduzeću i kod svih faktora, a u prvom redu sindikata.

Analiziranje stanja na jednoj naučnoj osnovi i većoj volji i angažovanju u rješavanju problema koji se mogu realno otkloniti sa socijalno-humanitarnog i ekonomskog aspekta, sigurno je da bi donijelo višestruke koristi kako samim radnicima tako i radnoj organizaciji. Zato pitanje radnog vremena treba čim prije rješavati, u čemu bi trebale da se angažuju stručne službe, pa čak i naučne institucije uz primjenu naučne organizacije rada, prilagođene stvarnim mogućnostima i svim specifičnostima, mentaliteta, navika i objektivnih uslova života i rada radnika. Zašto npr. radnici ovog radilišta ne bi mogli raditi po 8 sati svaki dan, a da im se obezbjedi slobodna subota i nedelja, uz uslov da se organizuje prevoz za prebacivanje radnika do javnih saobraćajnica odakle bi mogli dalje da idu kućama. Ovakva investicija bi se sigurno isplatila kroz nabavku samo jednog prevoznog sredstva koje bi moglo opsluživati sva radilišta s tim da slobodni dani mogu da se predvide u različite dane za sva radilišta.

U daljim razgovorima sa grupom radnika, a i na samim sastancima podružnica, dominiralo je pitanje tzv. „kišnih dnevnica”. Naime, radnici su dužni biti na radilištima u radne dane, a u dane kada vlada nevrjeme (kiša, snijeg) ne plaća se radnicima ništa. Tako se dešava na primjer, čuo sam od dosta radnika, da oni čekajući povoljne uslove za rad provode čitavu sedmicu u barakama, da moraju plaćati ishranu za te dane, a za isto vrijeme nemaju nikakve naknade [i to] ne svojom krivicom. Tako se je dešavalo kako oni kažu da unaprijed pojeduju svoju zaradu, tako da ne ostaje sredstava za život porodice koju ishranjuju.

Oni tvrde da na sličnim radilištima u Sloveniji, pa i kod nas u Bosni, radnici dobijaju tzv. „kišne dnevnicе”, koje su u svakom slučaju manje nego kada oni rade, ali ipak dovoljno velike da sa njima podmiruju najosnovnije životne troškove (svoju ishranu, čak i više). Zato je pao prijedlog na svim radilištima da sindikat pokrene ovo pitanje u cilju uvođenja i kod njih „kišne dnevnice”.

Smatram da bi trebalo ispitati kako je ovo pitanje riješeno u drugim preduzećima gdje se plaća „kišna dnevnicа”, jer stvarno radnik ne može biti kriv zato što je došao na posao, što mora plaćati hranu i zato što nije mogao znati da li će biti nevremena da

barem ostane kod kuće. Rješenje treba tražiti, a u tome su najpozvaniji svi faktori u samom preduzeću, a naročito sindikat, dok po svom i drugim pitanjima ne bi trebalo ostati ravnodušno ni više sindikalno rukovodstvo u Republici i Federaciji. Republički odbor bi mogao ispitati način rješavanja ovoga pitanja u Republici i u drugim republikama i sa svoje strane preduzeti određene mjere po pitanju kišne dnevnice.

Što se pak tiče smještaja radnika, zapazio sam da je on solidan, mada je bilo slučajeva prenatrpavanja postelja u malim prostorijama, ali je to uglavnom bilo prolaznog karaktera. U spavaonicama opremljenim poljskim krevetima na spratove, sa dušecima i posteljinom vlada zadovoljavajuć red i čistoća.

Samo na jednom radilištu nije bilo plahti i šlifera, jer navodno postoje samo jedne presvlake koje su na pranju.

Što se tiče ishrane radnici prigovaraju na jednoličnost hrane, dok na količinu i kvalitet hrane nema primjedbi.

Smatram, da je primjedba radnika na jednoličnost hrane na mjestu i da se može zamjeriti osoblju društvene ishrane, jer bi se moglo naći rješenje da se i ovaj nedostatak ublaži ako ne i otkloni. Tvrdi se da je svaki dan, često i po dva obroka samo pasulj sa mesom iz konzervi. Rukovodilac ishrane, upitan zašto je to tako, odgovara da se jelovnik pravio po dogovoru sa abonentima, a u zavisnosti od cijene obroka za koju su oni zainteresovani. Ipak smatram da bi se po cijeni obroka koja se plaća za pasulj mogla radnicima servirati i druga hrana, ali vjerujem da tu treba uticati na radnike kod izbora hrane. Ima čak i mišljenja da je pasulj najtraženija hrana koja je i najjača, no mislim da ovako shvatanje nije ispravno.

Radilišta nemaju kantine da bi radnici mogli podmirivati ostale najnužnije potrebe čak i za dopunskom ishranom (keks, suhomesnata roba i sl., isključiti alkohol). Čak se osjeća negodovanje na uredno snabdijevanje sa cigaretama, pa mislim da ne bi predstavljalo napor za osoblje menze ako bi imalo kantinu.

Mislim da ne bi [da bi?] trebalo govoriti o štetnosti jednolične ishrane koja može imati uticaja ne samo na zdravlje, već i na radnu sposobnost radnika.

Radnici dobijaju samo tri obroka, te bi trebalo razmotriti mogućnost organizovanja dopunske ishrane, tim prije jer se radi o veoma teškim poslovima gdje ishrana igra značajnu ulogu. Na kraju zapazio sam da radnici iz komore „samarice” u većini slučajeva ne hrane se u menzi.

Kako sam na početku naveo, kako počinje i završava radni dan, to se može zaključiti da na radilištu ne postoji nikakav kulturno-zabavni, sportski ili ideološko-politički život.

Uz prilagođavanje radnog vremena u prvom redu, zatim uz beznačajna sredstva i aktivnost podružnica po ovom pitanju situacija bi se mogla u znatnoj mjeri izmijeniti. Po ovim pitanjima se moraju poduzeti značajnije mjere jer uslovi života i sastav ovih ljudi zahtjeva korjenite izmjene u načinu življenja i mijenjanja određenih navika, koje se neće nikada odstraniti putem ovakve pasivnosti i zapostavljanja

najelementarnijih potreba današnjeg čovjeka. Ovako dobija se dodatan dojam da se čitav život svodi na rad, hranu i spavanje, pa zato nije nikakvo čudo kada mi je jedan makljaš (koji maklja drvo) rekao da on nema pojma o sukobu na Bliskom istoku i da on zna samo makljati.

Kroz razgovore vođene o korištenju slobodnog vremena u uslovima bolje organizacije radnog vremena, radnici izražavaju posebno zadovoljstvo što će preduzeće nabaviti dva TV prijemnika na baterije. Međutim, istovremeno se izražava žaljenje što postoje tri centralna radilišta sa više pogona, pa će tako jedno od radilišta ostati bez TV prijemnika. Istovremeno su obavijestili da jedan takav TV prijemnik košta 2.700,00 dinara, i mole da i Opštinski odbor zajedno sa Republičkim odborom pomognu da nabave i treći TV prijemnik. Interes za TV program je veoma veliki i lično smatram da bi TV prijemnici unijeli u život ovih radnika puno toga, posebno na planu upoznavanja sa zbivanjima u svijetu i sl., što je za ovo područje ovako nepristupačno bez daljnjeg veoma značajno. Tranzistor ne može zainteresovati ljude kao živa slika pa bi trebalo na Opštinskom odboru razmotriti mogućnost udovoljavanja zahtjevima ovog dijela članstva, a za to postoje uslovi (solidne prostorije sa veoma ukusnim i savremenim namještajem).

Sama higijena ovih ljudi u ovakvim uslovima, kada nemaju kupatila, a zimi čak ni uslova da se čestito umiju, ipak zadovoljava i iznad je uslova u kojima ovi ljudi žive i rade.

Samo na jednom radilištu (Ćetojevići – kod [rijeka] Ukrine) vode imaju dovoljno, dok se na druga [dva] radilišta voda dovozi cisternama. Troškovi obezbjeđivanja vode u tako velikim količinama koliko se ovdje troši su ogromni, te bi preduzeće imalo računa da razmotri pitanje nabavke vlastite cisterne. Nisam provjeravao ali sam obaviješten da litra vode ovdje košta 17 starih dinara.

Izostanci sa posla usljed bolovanja, bili su također predmet moga razgovora. Obaviješten sam da ima dosta bolovanja u trajanjima od po par dana, a kao uzrok tome, tvrdi se od strane upravnika radilišta, [su] premorenost, anemija, a manji dio otpada na sitnije povrede na radu. Kako se radi pod teškim uslovima rada i izloženosti atmosferskim nepogodama situacija nije zabrinjavajuća, tvrdi se u razgovoru koji sam vodio sa upravicima radilišta. Ove činjenice idu u prilog prijedlogu za razmatranje i to što prije, pitanja radnog vremena i obezbjeđivanja prevoza radnika sa posla i na posao, kao i u prilog jedne naučne analize koja bi dokazala štetnost djelovanja jednolične ishrane na radnike.

Na kraju razgovora, ne bih bio, bez obzira na kratkoću mog boravka, čini mi se potpun, kada se ne bih dotakao i pitanja raspodjele i nagrađivanja radnika. U vezi sa ovim razgovori su dugo vođeni i pored opšte i neodređene konstatacije da su zarade male u odnosu na težak posao ima i drugih primjedbi.

Osim pojedinačnih pritužbi da je bilo nepravilnosti kod utvrđivanja količine izvršenih radova, prigovara se da jednu opravdanu žalbu grupe radnika uprava preduzeća još nije riješila, pa čak ni dala odgovor još od marta mjeseca ove godine.

O svemu ovome detaljnije [je] upoznat Jašić Marinko koji je preuzeo zaduženje da poduzme potrebne mjere. Također ima zamjerki na realnost normi jer se prigovara da norme ne bi smjele biti jednake bez [da bude] obzira [na to] o kakvoj se šumi odnosno njenom kvalitetu drveta radilo. Isto tako, upućuju se primjedbe na doznake i izbor drveta za sječu. No ipak, smatram, a tog su ubjedenja i upravnici radilišta, te Jašić Marinko i Dubravec Ostoja, [da] najveći propust u normi je kod makljaša, te bi ovo pitanje trebalo čim prije riješiti.

Na kraju sam saznao da u podružnicama nađu vremena za održavanje sastanaka podružnice. Tako je na nedavno održanim sastancima razmatrano pitanje poslovanja preduzeća i radilišta, zatim pitanje odmora itd.

Iz svega gore iznesenog predlažem da Predsjedništvo odnosno Plenum ovog Odbora nakon razmatranja informacije i eventualnih prijedloga i dopuna pošalje ovu informaciju Sindikalnom odboru ŠPP-a [Šumskog privrednog preduzeća], podružnicama radilišta „Ukrina”, „Manjača” i „Čemernica”, a po potrebi i organima upravljanja radi razmatranja i zauzimanja stavova po sledećim

ZAKLJUČCIMA

1. Razmotriti pitanje radnog vremena i mogućnost prevoza radnika sa posla i na posao.

2. Ispitati kako je riješeno u drugim sličnim radnim organizacijama pitanje kišne dnevnicke i razmotriti mogućnost plaćanja iste u ovom preduzeću.

3. Razmotriti i poduzeti mjere u skladu sa realnim mogućnostima po pitanju raznovrsnosti ishrane, davanja dopunskih obroka i otvaranje kantine sa najnužnijim potrebama.

4. Obezbediti štampu, u prvom redu list [Saveza sindikata Jugoslavije] „Rad”, i razmotriti mogućnost nabavke TV prijemnika na baterije uz eventualno učešće ovog Odbora.

5. Uporedo sa rješavanjem pitanja radnog vremena, po prijedlogu u informaciji, pokušati riješiti pitanja zabavnog, društveno-sportskog i ideološko-političkog života radnika.

6. Analizirati mjere zaštite na radu i uzroke bolovanja uslovljenog anemijom (iscrpljenošću) i sitnim povredama.

7. Razmotriti pitanje raspodjele, normi, a posebno ispravke normi kod radnika na makljanju drveta.

8. Učlaniti u sindikat radnike iz komore (samarice) i [razmotriti] njihove uslove odnosno [raditi za] poboljšanje životnih uslova.

9. Ispitati rentabilnost i mogućnost nabavke vlastite cisterne za snabdjevanje radilišta sa pitkom vodom.

10. Analizirati rad službi iz uprave i poduzeti potrebne mjere u vezi sa pružanjem usluga radnicima od strane ovih službi kako bi se izbjegli sitni i nepotrebni nesporazumi.

11. Zadužiti člana ovog odbora i SOP-a [Sindikalnog odbora preduzeća] ŠPP-a da po isteku najmanje 30 dana referišu ovom Odboru o poduzetim mjerama u skladu sa realnim mogućnostima ovog preduzeća.

Rudnik [mrkog] uglja – jama Ramići, 16. jula 1967. godine

Rudnik uglja – jama Ramići je ove godine tek otvorena. Karakteristika rada u ovoj jami je ta da su svi rudari i ostali radnici vlastitim snagama i minimalnim vlastitim sredstvima poduzeli krupne i veoma odgovorne zadatke u otvaranju ove jame.

Zato nije nikavo čudo što se rad odvija po cijeni ogromnih žrtava i naprezanja. Već daleko u utrobi zemlje rudari rade na krajnje primitivan način ručno sa neznatnom mehanizacijom. Jedino u čemu se ne štedi jeste zaštita rudara od opasnosti koje prate rad pod zemljom, no i ona se ostvaruje uz mnogo naprezanja jer nedostaju sredstva za savremeniji rad i zaštitu ljudi. U ovakvim uslovima rada i inače teškog rada rudari su masovno postavljali pitanje skraćenja penzionog staža i u tom smislu upućivali kritike na rad sindikata.

Poznato je da je jama Petrićevac u fazi likvidacije, jer nedostaje uglja, i da je kao posljedica toga došlo do otpuštanja jednog broja radne snage. Međutim, komplet rudnik sa svom preostalom radnom snagom, pored inače teškog položaja rudarstva i zatvaranja jame Petrićevac, došao je u gotovo bezizlaznu situaciju tim prije što je za jamu Ramići nedostajalo sredstava za njeno otvorenje i stvaranje minimalnih uslova za normalan rad. Ako tome dodamo nerazumijevanje određenih faktora u komuni, situacija je bila veoma kritična. Uviđajući svoj težak položaj, kolektiv ovog rudnika, uz vlastite žrtve i samoodricanja, ipak uviđa jedino moguće rješenje svog opstanka, svjestan svojih mogućnosti i situacije, prilazi otvaranju jame Ramići.

Obećanjima da će rudnik dobiti zajam iz rezervnog fonda preduzeća, prethodilo je dugotrajno obijanje vrata od strane direktora rudnika kod raznih institucija u Opštini, a u ovome je uzelo učešće i OSV-e [Opštinsko sindikalno vijeće] zajedno sa Opštinskim odborom. Ovakav odnos nekih opštinskih institucija i njenih ovlaštenih lica opravdano je izazvao gnjev među članovima kolektiva. Organi upravljanja su tražili u prvo vrijeme zajam od 200 miliona starih dinara da bi kasnije sveli svoj zahtjev na 40 miliona u čemu su konačno uspjeli. Tako su stvoreni najelementarniji uslovi da se nabavi najnužnija oprema za normalniji rad u jami Ramići.

Problem plasmana uglja kod Fabrike celuloze i pored poznate afere završen je na štetu ovog Rudnika koji je, kako se ovdje tvrdi, morao smanjiti cijenu uglja iznad svojih mogućnosti.

Uz spomenute razloge Rudnik je završio prvo polugođe sa gubicima od 3.600.000 starih dinara. I pored ovakvih uslova života i rada (težak rad, niski lični dohoci – 45 do 50 hiljada starih dinara LD rudara) kod rudara vlada visok moral tako da u razgovoru sa njima, kojeg sam vodio u samoj jami, a i na sastanku podruž-

nice, nigdje nisam zapazio prizvuk nezadovoljstva i žalbi. Svi jednodušno ističu da je ovakva situacija prolazna stvar i smatraju da je bolje raditi i za ovako mali lični dohodak i pod ovakvim uslovima nego rasformirati Rudnik i ostati bez posla. Otuda proizilazi i ovakav elan i zalaganje svih radnika, o čemu se čuju pohvale rukovodilaca rudnika na rad Rudara.

Kako je radilište tek u fazi otvaranja i izgradnje objekata, to bi ovom prilikom opšta konstatacija uslova života i rada rudara svela se na to da ne postoji ništa što bi se moglo reći u prilog obezbijedenih normalnih uslova za život i rad rudara. Historije, kupatila i pitanje ishrane rudara rješava se ubrzanim tempom kroz izgradnju potrebnih objekata.

U razgovoru sa rukovodiocima Rudnika i sindikalne podružnice ističe se da bi trebalo ubrzati razmatranje ranije započetih razgovora o mogućnosti da Rudnik bude pogon Celuloze [Fabrike celuloze u Banjaluci] obzirom da je Celuloza glavni, a možemo slobodno reći i jedini kupac ovog uglja.

Sindikalno rukovodstvo se žali na rad određene komisije za invalidsku penziju, gdje se tvrdi da ova komisija ima nerazumno strog kriterijum u vezi sa utvrđivanjem invalidskih penzija. Krajem avgusta mjeseca objavješten sam o smrtnom slučaju jednog rudara koji je oduzeo sebi život vješanjem, gdje se tvrdi da je isti bio veoma lošeg zdravstvenog stanja, a komisija za invalidske penzije je smatrala da ovaj rudar može još da radi. Kao razlog ovog [samo]ubistva navodi se da je radnik naveo da uskraćuje [sebi] život zbog toga što ne može više raditi, jer to predstavlja za njega ogroman napor. U tu svrhu podružnica je zahtjevala obdukciju umrlog radnika kako bi se utvrdilo da li je isti bio stvarno bolestan do te mjere da je komisija mogla s punim pravom donijeti rješenje o invalidskoj penziji.

Na kraju smatram da bi ovaj Odbor trebao odati priznanje svim članovima sindikata Rudnika uglja Banja Luka na njihovom zalaganju i čvrstini u najtežim momentima koje je ovaj Rudnik proživljavao od oslobođenja, pa na ovamo.

Ujedno bi trebalo odmah na početku iduće godine razmotriti mogućnost preko ovog Odbora, OSV-a, te Republičkog i Centralnog odbora [Sindikata radnika industrije i rudarstva] da se u idućoj godini iz sredstava pobrojanih sindikalnih foruma otpremi jedan broj rudara na oporavak.

Pored toga, Osnovna [privredna] komora, te OSV-e i ovaj Odbor trebali bi razmotriti mogućnost integracije Rudnika i Celuloze uz angažovanje zainteresiranih strana.

Banja Luka, 1. septembra 1967. g.

Informaciju podnosi sekretar Odbora, Obralić Esad.